

Тайбын биле найралдын улуг херээн Деминг күштү каттыгырмаш камгалаары. Дайыннары, шериг чепсезэн узуткаары Делегейде улустарнын күзели ол.

Улустарнын эгис күзөн делгеминче Улуг күштү кораблы капитаннаан Чазаавытын баштынынга бистер шупту Чаа чылда байырывыс бараалгадыл!

ЭРГИ ЧЫЛДЫ УДЕП ТУРА

Чээ чыл-даа келди-ле, ону кыдыг белектердеп уткуп тур силер? — азы — Чаа чылга канчаар жуурашп тур силер? Мындыг өстөр бө хүн чер болганда дыналыш турар.

Мундирлар: койжу Ооржак Лопсаңчап, хаван ажаачызы Соян Хаян, саачы Серафима Баукова, туудузулар Роберт Захаров, Ооржак Сотым, кукурузачы Николай Федосенко болгаш өскелериндаа отряды улам көзүндү турар.

Совет улус чеди чылдың ийги чылдын оналдаларын өрчөк ажыр күөсетки. Совет өртем болгаш техника делегейде амаа денемжир түвө чок бедикче депшип үгөн. Совет кижини тургусканы Ленин аттыг атомуг дедокл Согу доштук өкөчөк ажайындир үнүкчү, совет кижини октаргайын колун чагырып ап, совет ракеталар аламыстар аразынын чамыдын биш алаш чөрдө дедир өршип ишчү турар апарган.

Бүгү делегейге тайбын камгалаар болгаш быжыглар, улустар аразынын найралдыг харылааларын улам ажиждер, чепсегленишкенинни бугу-ништи болгаш бүрүн дүжүрер, бужар бак колониялык системаны узуткаар дугайында СЭКП ТК-нын, Совет чазактын чорудуп турар иштики болгаш даштыкы политиказы чайыннанчак тилелгелиг болган.

Чээ чылдың бугу-ништи өөрчүгү мезелер бастин чуртувустун бугу булунарындан көпү турар. Бистаң областын ажалчы чоннары өршип турар чылда бугу совет улус-биле кады төөгүлү чеди чылдын ийги чылдында ажал-агый болгаш култура тургузушкунун херээнге биче өвөс чедишкенин бергеш болганын төрөн Коммунист партиянынга, Совет чазакта сорук киринишкени биле илетип турарлар. Кымыдын улуттур, бугу-ништи колдоткытери чыл планын декабрь-нын 20-де күөсеткен, эркен чылда денемжир бугу-ништи черлеринде күш-ажылдык бугу-ништү 17 хуу бедон. Агаар-бойдустан таарык чок байдалдары тура-даа, областык көдө ажал-агый-нын ажал-ишчилери күрүгө эйт, сүт болгаш дүк савдарынын планнарын ажыр күөсеткен. Чеди чыл-

Делегейин коммунист болгаш ажалчын партиянын төлөөлөкчүлериин Москва Чөвүлел хуралынын хүлээп алганы төөгүлүг документтер болза бурунгаар депшип-гелиг бугу кижини төрөлгөтөни чырыктыкты келдир үе дөш демисел-лини кара чалгыс шычык башка-лыкчымы чогаалдык марксизм-ленинизмдин программалыг докумен-тилери болган.

ССРЭ-нин Көдээ ажал-агый министринге эш М. А. Ольшанскийни томуйлаар дугайында
ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Чарлы
ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун доктаа-дыры болза:
ССРЭ-нин Көдээ ажал-агый министринге эш Михаил Александрович Ольшанскийни томуйлаар.
ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

ССРЭ-нин Көдээ ажал-агый министри хүлээлгезинден эш В. В. Мацкевичини хостаар дугайында
ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Чарлы
ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун доктаа-дыры болза:
Өкө ажалче шалчезин-биле холбаштыр эш Владимир Владимирович Мацкевичини ССРЭ-нин Көдээ ажал-агый министри хүлээлгезинден хостаар.
ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Хүлээлгелер хуусаа бетинде күөсеттинген
«Улуг-Хем» иштү улуттур ажал-агыйнын ишт дилер цегинде эштер Кандууров болгаш Воронников удурткан бригадалар бугу-ништи ажалдарында бедик көргүзүлгени чеди ап турар. Коммунист күш-ажылдык бригадалары деп бедик ат-лаан демисешпашаан, олар чыл-планын хуусаа бетинде, ноябрь 15-те күөсеткенер.
Бригадаларын кезигүнери чыл төнчүзүгө чеди 925 кубометр дилген ишт материалдары пландан дашкаар бөрини хүлээлгеш, ол бедик хүлээлгезин декабрь 25-те күөсет-кенер.

СЭКП ТК-нын эөлчеглиг Плену-мунга күш-ажылчы белектерин жуурашп дөш бригада кезигүне-ри төөгүлүг чеди чылдын үшкү чы-лында улам күженишкенин ажал-лаарын хүлээнип турарлар.
А. ШИРИН-ООЛ.

ШЫН

СОВЕТ ЭБИЛЕЛИНИН КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫНҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТЕРИНИН, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫН ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИН ОРГАНЫ

№ 306 (4790) 1960 ч. декабрь 31 суббота, Өртөө 20 көп.

Курлавырларны долу илередир болгаш ажыглалга кириер

Эш Н. С. Хрущевтин даргалаашкыны-биле ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин хуралы болуп эркенниин дугайын чокта чаа паралагга дына-наткан болгай. Улус ажал-агыйын хөгжүдериин чеди чыл планынын баштайгы ийи чылдарынын дургу-зунда оң күөседезинин чоруу тур-ларынын дугайында болгаш плаан-нашкын системанын улам сайыра-дыр дугайында айтырылганын амаа чугаалажып көргөн. ССРЭ-нин Кур-панынын Даргазы В. Н. Новиков-тан ол дугайын тайылбырлаарын СЭТА-нын корреспондентизи дилээн.

АЙТЫРЫ: ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели бо чылдын декабрь 24-ге чеди чыл планынга немелдерин кириер деп шийтирлээн-дир. Ол шийтирени чүгүн ужурундан хүлээп алганы, оң ужуру-улазы чүдөл?

ХАРЫ: Эш Н. С. Хрущевтин сава-лын баураар ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин хүлээп алган шийтири болза СЭКП-нин XXI съез-динин айтыканы бистаң чуртувус-ка коммунизми калбаа-биле тургу-зарынын программанын чедишкенин күөседезинге чугула ужуру-улазы. Ол шийтирени амырлар негеп келген.

Улус ажал-агыйнын өң чугула алдырларынын талазы-биле чеди чыл-планынын контроль чургайларында баш улур көргөн оналгалар ботту-гиле ажыр күөсеттинип турары бил-дингир болгай. ССРЭ-нин Дээди Со-вединин VI сессиязынын бадылааны 1961 чылда план баураар алгыра, чеди чылдын баштайгы үш чылдары-нын дургузунда улуттур ишти продукциямы барык 34 хуу көзүндү, а көрдүнгөн контроль чургайларында 26 хуу болгай. Оналгалар ажыр 200 миллиард хире рубльдин улут-тур продукциянын кылым үндүрүн турар.

Барык 10 миллион тонна канын, кара демирлерин 8 миллион тонна хире проканын, 8 миллион тонна хире нефтини, ишти өртек-үгөш барык 30 миллиард рубль машиналары болгаш дериг-херекселдерин, барык 9 миллион кубометр өтпөзөр де-мир-бетон чүдүлөр болгаш кезекте-рини 1959—1961 чылдарда немеш-тир алырын ам безин баш улур чу-гаалап болур.

Улустук херектел бараанынын дыка хөй хевирлерин бугу-ништи үн-дүренин талазы-биле оналгалар баа-ла ажыр күөсеттинип турар. 1 миллиард метрден хай хөвөң-саалын пестерин, барык 110 миллион көкөс санын трикотаж—арыгалык кылы-дарын, 65 миллион эштен хөй хөм идиктерин, 14 миллиард ажыр рубль-дин култура-амырал херекселде-рин болгаш ажал-агый херекселде-рин контроль чургайлардан артыр үш чылдарын дургузунда бугу-ниш үндүрер.

Улусуң херектел бараанынын дыка хөй хевирлерин бугу-ништи үн-дүренин талазы-биле оналгалар баа-ла ажыр күөсеттинип турар. 1 миллиард метрден хай хөвөң-саалын пестерин, барык 110 миллион көкөс санын трикотаж—арыгалык кылы-дарын, 65 миллион эштен хөй хөм идиктерин, 14 миллиард ажыр рубль-дин култура-амырал херекселде-рин болгаш ажал-агый херекселде-рин контроль чургайлардан артыр үш чылдарын дургузунда бугу-ниш үндүрер.

Красноярск край. Назаровонун оналга-биле ажалдар электри станциязынын эл-төөр ажалдарын доошп турар. Ам бо үе-де ажаллагга кириер кылдыр таарыштырар ажалдар чорутууну турар.
Чурукта: Назарово ГРЭС-тин бирги тур-бина генератору.
Фото Р. Маняфозуу.
СЭТА-нын фотокорреспондент

Каа-хемчилерниң база бир тиилелгези

Чаа чылдын бугу-ништи, декабрь 29-та, Каа-Хем рай-онунун ажал-ишчилери чаа тиилелгени—күрүгө сүт са-дар талазы-биле хүлээлгезин 100 хуу күөсеткенин өөрүш-кү-биле илеткэн. Күрүгө сүтү эркен чылгызындан 300 тонна хөйну саткан, 150 тонна хөйну бугу-ништи. Сүттүн бараанын чоруу 81 хуу болган. Районунун ажал-ишчилери боттарынын күш-ажылчы тиилелгезин СЭКП ТК-нын ян-варь Пленумунга тураскаалдып турарлар.

СЭТА-нын корреспондентизиниң айтырылганын ССРЭ-нин Курпанынын даргазы В. Н. Новиковтуң харылары

Хөй капитал салышкынынын үндүлүлөш, бугу-ништи аппараттарын улус ажал-агыйнын бугу-ле алды-ларында калбарткан болгаш чаарт-кан — кичангаш чүгө 1959—1960 чылдарда безин өң чаа техника-биле хандырткан 2000 ажыр улут-улут бугу-нишчилери ажыглалга кириер.

Чеди чыл планынын күөседези-ниң үзүндө чаа тынылган немелде курлавырларга, ажалчы кымыл-дарың чаа-чаа черлерин ажыгла-нынга, өртем болгаш техника тала-зы-биле ажалышкынынга, а ол ишкеш чамдык адырларың хөгжү-дезинде чаа-чаа сорулгаларга холбаш-тыр чеди чыл планынын оналгалары-нга чамдык тодаралгаларын кириер негетинип турар.

Улус ажал-агыйнын чамдык адырларын хөгжүдериин талазы-биле даалгаларын бедидеринин тала-зынче чеди чыл планынга немелде-лерин кылдыр эржек чугула деп көрдүнгөн. Бугу-ништи күчүлериң ажаллаарын улам ажиждеринге, кампалганың өң шыгыны корум-чу-румун ботандырырга үндүлүлөш, иштики немелде курлавырларын то-даралып тыварынын талазы-биле ажалды бугу-ниште, туудт черле-ринге, колхозтарга болгаш совхозтар-га чорууларын өнделешкен респу-бликаларын Министрлер Чөвүледи-ринге, ССРЭ-нин улус ажал-агый чөвүлелинде, министрларынга, чеди чылдын черлеринге, чер-че-ле ССРЭ-нин улус ажал-агый чөвүлелинде күөсөмнарнынга дай-дырар.

АЙТЫРЫ: ССРЭ-нин улус ажал-агый хөгжүдериин планнарынга узуктел чок чорукту хандырыларын дугайында хүлээп алганын шийти-пир кыдыг ужуру-улазы?

ХАРЫ: Күөсеттинип турар план-нарын перспективтиг план-биле хол-баштырарынын эржек чугулазынын дугайында болгаш дараазындагы чыл-дык планын кол-вол чүдүлери өрши-п турар чылды база дараазындагы беш чылдын, берти-ле дөш оң баштайгы чылдарынын планынын кол-вол чүдүлери өршип турар беш чыл-да баддингир болур кылдыр ийчаар планнашкыны тургузарынын дугайында эш Н. С. Хрущев ССРЭ-нин Дээди Советинин 1957 чылда VII сессиязында илеткелинге чугаалаан.

Ажал-агый чорудууларынын хөгжүдези херек кырында соксаал чокка чоруп турары баддингир болгай. Оң ужурунда чалгыс-ла чы-га азы элөөн чам чылдарга-лаа чал-гыс катал планнашкынын хем-чөөл-биле ол кызыгаралтынын өршөс ужурул болгаш планнаш-кынын дүшүнгөн, өскө-биле чу-гаалаарга, бурунгаар шимчээшкенин системаны негеп бээр.

СЭКП ТК-НЫН ПЛЕНУМУНГА

ЧАА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР-ВИЛЕ

Чөөн-Хемчик районун Ленин аттыг көдө ажал-агый артелинин ажал-ишчилери 1960 чыл-да элөөн чедишкенин чеди алганар. Амгы хүнерде СЭКП ТК-нын январь Пленумунга у-куштур олар улам күженишкенин ажалда, чеди чылдын үшкү чылдында хүлээлгелерин ап турар.

100 хойга онааштыр 124 хураганы камта-лап, бир хойдан-на 2,5 кг дүктү кыргып алган мурнакы хойжу М. Сүтүгбей 1961 чылда төртүр 100 хойга онааштыр 135—140 хураганы, бир хойдан-на 2,8 кг дүктү, хойжу С. Хааржакпай ирт бугу-ништен 4 кг дүктү алырын хүлээлгеш-нер. Колхозтун саанчылары сүт саалдыны көвү-дериң, оң иштинде комсомолчу М. Хүреш ишек бугу-ништен 2200 кг, Мээшке 2000 кг сүтү саап алырын база хүлээлгеш.

ӨӨРҮНЧҮГ ТҮННЭЛДЕР:

Улуг-Хем районун «Чодура» колхозунун саанчылары 1960 чылда багай өвөс көргүзүлгени чеди алган. 1 дугаар сүт-бараан фермазынын саанчызы Г. Чанчырмаа бир ишекке онааштыр 1230 кг, комсомолчу Шура—1124 кг, 2 дугаар фермазын саанчызы Калбак-кыс—1224 кг, Ш. Сүргүмаа—1140 кг сүтү сүт-тузунда саап алганар.

Красноярск край. Назаровонун оналга-биле ажалдар электри станциязынын эл-төөр ажалдарын доошп турар. Ам бо үе-де ажаллагга кириер кылдыр таарыштырар ажалдар чорутууну турар.
Чурукта: Назарово ГРЭС-тин бирги тур-бина генератору.
Фото Р. Маняфозуу.
СЭТА-нын фотокорреспондент

А. БАТАЛОВ.
№ 1 чүк АТК-ым.

ПАРТИЙНИ АМЫДЫРАЛ БОТ ӨӨРЕДИЛГЕ—МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИ ШИНГЭДИП АЛЫРЫНЫҢ КОЛ АРГАЗЫ

«Амгы үеңиң байдалында партия пропагандалы сорулгаларың дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалында марксизм-ленинизмни шингээди алырының практика кырына бадыткатынган кол аргазы болур. Политикти бот өөредилгеде кол кичээңгейи улаандырган турар учурду деп айтылат. Ажылчы төөнаның бийтигин, политикти болгаш културтуг дениелиниң бедээни, теоретикти болгаш политиктиг литератураарың, өөредилге номнарының массалык паратынныш үнүп турары политикти өөредилгеде бот хевирин калбаа-биле ажылаар арганы берип турар. Ол ышкыш бугу ажылчыларны, албан-хааччыларны кызырган ажыл хүнүгүчө шылчаны бот өөредилгеңиң аргалары улам-на калбарткан.

Политикти бот өөредилгеде, хамыктын мурунда, оң коллективтиг хевирлеринче, өөренип турар айтырылаларың кады чугаалажып көөрүчө кол кичээңгейи улаандырган чугула. Бот өөредилгеңиң коллективтиг хевирлери ани-не үрө-түңнелди болгаш теорияны өөренириң практика-биле холбаштырырыңа эптиг болурун дуржулга көргүзүп турар.

Политикти өөредилге бисте калбаа-биле өөренип турар. Марксизм-ленинизмни теоретиктиг семинарларда болгаш хуузуңда планнарың өзүгүр өөренип турарларың саны бо өөредилге чымында 1500 кижи чедип турар, оң иштинде 1260 кижи улус ажыл-агыйның адирларының голаргай экономиказын өөренириңиң семинарларында өөренип турар.

Коммунисттерниң болгаш партия кешигүңү асос активтиг бот өөредилгеңи СЭКП-ниң Кызыл хооромку бо чымын алаан эки организациян. Кызыл хоорайда марксизм-ленинизмни теорияны 952 кижи бот өөредилге-биле өөренип турар. Сөөлү үеде хоором бот өөредилгеңиң организацияларда, оң коллективтиг хевирлеринче кол кичээңгейи салып турар. Бир өвөс 1958—59 өөредилге чымында теоретиктиг семинарларың саны 25 турган болза, ам 37 семинарларда 725 кижи өөренип турар. Мааныңа областан статистика өргө-лөңиң чанында тодаргай экономиказы семинарлары (пропаганда эш Н. Ионовичев), күрбаның контро-разының чанында сак-хөө, кредит айтырылаларың таланы-биле семинар (пропаганда эш А. Полчанинов), башкы үчкүлүгүңдө коммунисттерниң кижизилдигеңиң айтырылалары өөренириңиң семинары (пропаганда эш А. Ладанов) эки ажылдап турар.

Бот өөредилгеңилерге база пропагандалыг боттуг дуза көргүзөр сорулга-биле партияның Кызыл хооромку бо чымын ай санында бир катап лекцияларын, илеткедериниң болгаш консультацияларын кешээр эртерип турар. Ол кешээлерде шыраак билигин, дуржулгалыг лектор оң чугула айтырылаларга илеткедерин кылып база консультацияларын берип турар.

Моң-биле чөргөшөтүр политикти бот өөредилгеңиң организацияларында областа ам-даа улус четпестер бар. Оларныкы бирөөн—коммунисттерниң болгаш партия кешигүңү өөстөрүн бот өөредилгеңиң чамдык партия организацияларының таланыңдан чедир үнелеп көрөйүн турары болур.

Чөөн-Хемчик, Танды, Тес-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарда бот өөредилге-биле өөренип деп бижит-

кен эштер чокку үеге чедир-ле өөренип өгөлөөнөр. Политиктиг өөредилгеңиң организацияларда кижизилдиге чугаалажып көөрү чугула. Иңди турбуже коммунисттерни болгаш партия кешигүңү асос активтерниң идеялыг негеделерин болгаш эртемиң барымдалавайы бөлүмнөргө алаа-ла даңылап каар чоруктарың түңнелде дөди эртемиң кижилер бөин бөлүмнөрдө санатынныш турар. А чамдык районнарда, чижээ, Чөөн-Хемчикте, эки-тураның принципинде сыдап алгаш, политиктиг билиглерин бот кичээңгейи бөди-бөди шыдазып алган, өге эртеми бөин чок кижилерни бот өөредилгеңилериниң санында кирип алган турар турар.

Политикти бот өөредилгеңиң диннакчылар чүгүлө хуузуңда планнарың өзүгүр турар тус-тузуңда ажылдаар хевир кыдыр көрүп болбөс. Чүгүлө ийи-чангыс кижилер бөди өөренири-биле канды-бир онзагай теманы иш-лип алган болза, мынан ол хуузуңда планны өзүгүр чааскан өөренип учурга таваржыр.

Марксизм-ленинизмни бот өөредилге-биле ханы болгаш чогаадычы өзү-биле шингээдип алырыңа теоретиктиг конференциялар, дараалан-как бөлүк лекциялар, бөдөдөр болгаш консультациялар организациялары улус көргүзүп.

Семинар-биле бөлүмнүң аразында ыгалаң тодаргай биле чогуур. Семинарлар диннакчыларга ном-биле хандыкшыдыг ажылдарыңа таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Бөлүмгө диннакчылар чаа материалды колдуңда кичээңгейи шингээдиш ап турар. Бот кичээл оларга чүгө дузаламчы кеширин. А семинарда өөредилгеңиң кол аргазы бот кичээл болур. Семинар кичээлдерди диннакчыларга өөренип материалды улам ханы билип алырыңа чүгө дузалаар. Семинардык кижизилдери литератураңың номчаныңың, лек-

цияларны болгаш консультацияларны диннакчының соонда өөренип турар айтырылаларың коллективтиг чугаалажып көөрү-биле чыгылар. Олар илеткедерин, диннакчыларны, рефераттарың кымын, дарааныңдагы теманың кол-кол айтырылаларың чугаалажыр. Бөлүмнүң учуртугүңүң кол сорулгалың болза теоретиктиг чүгүлөңиң диннакчы тургузуну медреселени чедире, оларның утка-шынарың тодаргай болгаш билдиргари-биле көргүзөри, диннакчыларны бот кичээңгейи организацияларын, дузалажыры болур.

Политикти бот өөредилгеңи партия организацияларының таланыңдан үргүлчү амынап, бот өөредилгеңиң аргазы-биле боттарыңиң политиктиг билиглерин бөдишп турарларга хүн-бүрүгүнү дузаламчы көргүзөри эргежок чугула. Чамдык коммунисттер бот өөредилгеңиң хевирин иш-лип алгаш, оң соонда чыл дургуңда чүгү-даа өөренип фактылар-биле өгө-төшкү болбөс.

Марксизм-ленинизм теорияны бот өөредилге-биле өөренип турарларга партия райкомнарыңиң парткабинеттери, оларныкы чанында методиктиг советтер улус дузаны көргүзөр учурду. Олар бот өөредилге-биле өөренип турарларга лекцияларын, консультацияларын организациялар, эргежок чугула номнар болгаш дузаламчы материалды-биле диннакчыларны хандырап күзөлдөгөй. Чокта чаа организациялардыкы областтык болгаш районнык политиктиг чырыдышкын Башкының дузасы партикабинеттерге методтуг дузаны күштедиреринге улус учур дузалай болур.

Бот өөредилгеңи марксизм-ленинизм теорияны өөренириңиң өзүгүр кол аргазы болдулар дөш бугу-ле хемчегелери партия организациялары ап чорудары чугула.

В. КӨПЕЙ-ООЛ,
СЭКП обкомунуң лектору.

Пропагандистер болгаш агитаторлар семинарлары

Ам үеде областың кайы-даа районнарында партия чырыдышкыны амын системалык бөлүмнөриңиң пропагандалыг боттуг агитаторларныкы бир-иңи хонук хуусаалыг семинарлары партия райкомнары организациялар эртерип турарын көдө бижикчилер «Шың» солу редакциясыга бижип турар.

Партия организацияларының секретарларының болгаш агитколлективтер учурукчуларының, пропагандалыг боттуг 55 кижизилдиги, ийи хүнүгүчү семинар Чаданга чоокта чаа өртен, анда агитаторларныкы 1960 чылда кылган ажылың түңнел-вишан, моон солгаары сорулгаларын чугаалажыр. Оң-биле кады үгүлө дөдөгөй байдалың дугайында лекцияны диннап болгаш колдуңда ажыл нормаларын база продукцияны бот-өртөн канчаар тургузарын алаар өөренип. Семинарда өң дөдө пропагандалыг боттарыңиң дуржулгалың чугаалаан, ылычарга боттарыңиң пропагандалыг хүлээлгени багай күтүсөдүп турар эштер Кевчик (Оталан аттыг колхоз), Ковов (СЭК), Кокчулова (АТБ) болгаш өскелерин ады алап, ажылың өңкөлдөрүн өгөдө деп эш С. Номбу Чадангадан бижээ.

Шак мадыг семинарны СЭКП-нин

Улус-Хем райкомун Шагаан-Арыгга болган. Алаа районнуң социалдык хүлээлгелериниң күтүсөдөңиң дугайында, бугу дөдөгөй байдалың дугайында болгаш коммунисттер база ажылың партиаларың төлөөкчилериниң Москва Чөвүлө хуралыңиң материалдарың таланы-биле лекцияларын диннап. Семинарныкы ийги хүнүгүчү СЭКП төөгүзүп өөренип турарларга методиктиг дуза таланы-биле обкомунуң лектору эш А. Елфимованың лекцияларын диннап болгаш дуржулга солушкуну база болган. Семинарда 43 кижи кырышкен. Оң-биле кады чокта чаа политиктиг болгаш эртеми бөди өөренип өгөдөңүңиң диннакчылар кылып-биле лектор бөлүгүнү учурукчуларыңиң бир хүнүгүчү семинарны үстүңдө темаларга өрткөни эш Ч. Донган бижээ.

Бай-Тайгадан эш Х. Кара-оол район төүгүнө ийи хүнүгүчү семинар үстүңдө темаларга бөлүп өртөн деп өңкөшүп турар. Школа биле ада-недериниң харылазын өңкөшкөдөр, ада-недер ортузуңга ажылды күштедирер дугайында болгаш нягилгеге ажылың ажыл кылыстарга тайлыбыр ажылың күштедирерин анда база чугаалашкан деп ол бижип турар.

АГИТАТОР-МАЛЧЫН

Коммунист Кыргыз Сундуй-оол малчынар ортузуңга суртал ажылың чорудар таланы-биле Эвир районнуң «Торгалыг колхозунуң» Чаа-Суураа партия өгө организациязының эки ажылдыг агитаторларың бирөөн.

Сөөлү үеде ол коммунисттер болгаш ажылчы партиаларыңиң төлөөкчилериниң Москва болгаш Чөвүлө хуралыңиң Меделегиниң база чокта чаа болуп өрткөн ССРЭ-ниң Дээди Советиниң алдыгы сессиязының материалдарың дугайында беседаны, номчулгаларың 26 малчынар аалдарыңга кылган.

Кыргыз Сундуй-оол—колхозтуг муракчы хойжуларының бирөөн. Ол өрткөн чымын 418 хураганнарың кадарып ажагаш, оларныкы баш санын менди чыл ажырымшаан, хураган бүрүзүндө 2,8 кг дукту кырып алган. Ам калып турары тус чериң тыва хойларыңдан 1961 чылда хой бүрүзүндө 3,3 кг дукту алырың ол хүлээңиң.

Сөзү болгаш Фотогу С. ТУМАТТЫ.

ШЕВЕР ИШЧИ

Манчың-Хөө Янмаевични оң чаңгыс чер чурттуглары чазанар-узаары, шанын-кежээ-даа кижизилдирер. Оон мыңай: «Чытык хой тургуз-лас, чүстүг ситен сый баспас, томааның-даа, шугууарыңиң бөтинде өдөдөр, шугуң чазарда шыгаар» дөди ишкыш өң-ле кылып дөди канды-даа ажылың өңкөңгө чедирбөдөң-дө ситен амыраас, оожураас кижизилдир чугаалаарлар.

— Улус солуруңар хире онзагай чүрө-даа кымып, өдүрөсөйи турар кижизилдир мен—ишан, алаа-ла чазаныңды, стол, санды дөди ишкыш чүдүдөр чазал кылар, колхозчулар чагымы, баштаар чериңиң иштешкыниң өй-шанда күтүсөдүр дөш кымын-ла турар бис аның—деп, кажан дуржулгалыг шевер чазаныңың-биле учурашкан, оң бөдүүн мержежаның солуруңар айтырымыңа мыңаар харылаан.

Кижизилдир бир-ле чүгөсө салымың, мержежаның дөди-ле ишан. Шевер холдарың дөди аккының шанын-

ЧАА МАСТЕРСКАЯДА

Чаа-Хемде «Коммунизмге орук» колхоз районда улус болгаш экономика таланы-биле бижиккен ажылчыларың бирөөн. Иччээлээк мурунку чылдарда септелге-техниктиг база чогу механизаторларныкы ышкы үеде ажылыңа шалтыктыг чүгүлөңиң учураштырып турган. Мыңаарда олар тракторларны, автомобильдерни тар гаражка мөңшөп алган, ышкыражып, бот-боттарыңиң шалтыктажып, хыйланчып каап септел ажалдап турганар.

— Бо дөдөгө, септелге өөстө-тир, оолдар. Мындыг улус колхоз мастерская чок турар деп чүп дөдө чөор бо. Чыл бугура-ле мындыг бис бө?—деп механизаторлар аразында айтыржы бергенер. Ол чугааларны бригадирлер эштер Жуйков, Егоров алар кичээңгейи диннап турганар.

— Че, оолдар, мастерскаядан туду шанып амыл бө?—деп Егоров өөрүндөп айтырган. Доран харылаар кижизилдир чок болган. Иччээлээк «Шынап бө дөди чүп бөор, эштер! Москваның-даа чаңгыс хүн тутпаан-на болгай», «Шынап болбай канчаар деп үнөп үгүлөң.

Бо чугаалаар өрткөн кыжын колхозтуг механизаторларыңиң аразыңа боттуг турган. Олар мастерская тудар дугайында саналың баштаар черге тургускаш, колхозтуң 1960

чылда бугурулге-сак-хөө сметаныңа кирип алганар. Колхозтуг тудуужулар харытуда 20 тракторларны тургузуптар даш мастерскаяныкы тудууче киришкенер. Олар Улус Октябрьниң 43 чыл өртүн байырлалында кол тудуужуларын, ноябрыңиң сөөлүгүндө бугу тудуларын доокупканар.

Мастерскаяны өргөлектини эш Дьячук баштаан бугу механизаторлар ам ол чаа мастерскаяда септелгени динниттиг чоруду турарлар.

— Бисте 18 тракторлар бар, оларныкы 5-жи СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң бөтинде септелгедө үнөп. Март айда шугу доостур—деп эш Дьячуктуң меделегини чамдык механизаторлар, ылаңгыя Иван биле Василь Данилов алышкылар, Данил Мурзин, Кузма Дресвянников, Илья Ильян суугар бугун катышпай, «Мартка чедир чүпү кымып турар бис. Өске септелер чүгүлө хой-ле болгай» дижирге, өргө-лектө:

— Эң мадыг хуусаа бөдөрүм ол-дур ийиң, оолдар—деп, өртүнү шитирлиг турар-сорулгунуңа өөрөн.

Даштап турган чаа мастерскаяныкы кылганы эптиг. Иңда дараанга токар база слесарь ажылдарыңиң тракторну чазар, өптөр дөш өскө-даа чөдөр бар. Иччээлээк мында септелге бөлүктөр айы-биле чоруп турар.

Механизаторлар баштай тракторларны, улаштыр кожуда херекселерин септөр деп планнап алганар. Септелгеге кирер кожуда херекселерин мастерская чанында хүн иштинде амыдында боттарыңиң өөлчөң манап чыдарлар.

Колхозтуң тудуу доогулаш, ажылгагыл кирген чаа мастерскаяны артель кешигүнериңиң чеди чылды ийги чымында күш-ажылың тийлелелериниң бирөөн, чылыг, чырык чөдөрдө механизаторларныкы чүткүдүт ажылы—келир үеде чедишкениңиң база тийлелелерини өгө чаа үндөңиң салып турар.

С. ТАМЕ
«Коммунизмге орук» колхоз.

МУРНАКЧЫЛАР Районнун хүндүлөп самбыразында

Д. ЕНДАН,
Чаа-Хөл району,
«Бурунгаар» колхоз.

О С О В Е Т У Р Г У З У Г

Кол сорулга—шиитпирни күүседиринде

Колхозта туугу ажылың болгаш култура-амыдырал байдалы өңкөшкөдөр дугайында айтырылаларың Көдө Советтиң сессиясыңа чугаалашкан. Туугу шанын чүгө дөдүр өвөс, а ажыл күтүсөдүр дөш бугу-ле хемчегелери амырың тудуг бригадирлер дөшүт эш Эровага сессия дөдөсөң. Булаң сууга олгаш өске-даа черлерге ажалдап турган тудуужулар боттарыңа өдөңгөңө хүлээлгелерин алаш, ажылың улам-на шыраамайлашсар. Оң түңнелде 15 чуртталга бажыңдарың тудар планны турган, 24-ни кымып, ажалгагыла кыргың, шолонга үш өрөөл мастерскаяны тудуу дооскан. Бо дөдөгө чүгө чамдык түңнел-дир.

Көдө Советтаң култура-амыдырал таланы-биле доктамак комиссияныкы эки ажылың маңаа чекке-ке кырып болур. Бо комиссияныкы кешигүнери колхозтуң арың-өвөс комиссияны-биле кады чуртталга бажыңдарың анда 2 удаа өвөп өрүп, эң эки чуртталга бажың дөш со-

чарыштың негеделерин күтүсөдүп турарын хылап турар. Арың-өвөс комиссияныкы кешигүнери Лажыт, Шигжар-оол, Даваа-Самуу олар колхозчуларың бажыңдарыңа үргүчү барып, културауң чуртталга дугайында бөдөдөрлөңиң кылып берип кештөңөр.

Боттарыңиң чурттап турар бажыңдарың болгаш оларныкы дөдөсөңгөңө өң-не үнелерин тургузуп турарларга берген. Иччээлээк, Иргит Лажыт, Чанчываа, Иован олар алааржыр. Аш-чөми эки шынарың кыдыр бажыңды, пөсө шынарың дараар-өвөс өөренип алган херекселерниң саны бисте хүн бүрү өвөдүр.

Бай-Тайга районнуң Шуй Көдө Советиниң бир сессиязыңиң шитирлиг мыңаар боттанып турар.

Н. ДУПАА.

Чөөн-Хемчик районнуң Ийме кыдыра Советиниң сессиясыңа көдө Советтең чоруткан ажылыңиң дугайы чугаалашкан. Өрткөн өчтөңдү үеңиң иштөөдө Советтең сессиязыңиң 6, күтүсөк хуралы 16 катап өртүрлөп, анда Ленин аттыг кол-

хозтуң ажыл-агыйның янзы-бүрү талалары чугаалажып турган. 12 чуртталга бажыңдарың тудар планны турган 26-ны кылган, андан дашкаар 4 машина кирер гаражты ажылашты кириген. Колхоз мал өстүрүңиң күрүнө планың чедишкениң күтүсөңөр.

Көдө Советтең депутаттары Икстан, Лажы, Дудераа, Саина, Дашнай, Аурен олар солуужулар мурунуга өчтөңдөрүн каварта сананда берип, оларныкы чагыларын идея-кейлиг күтүсөдүп кештөңөр.

Амгы үеде кыштагаларге ситен өөртүрү өвөс ажалдап турар, олар шеер мал кыштагаларыңче сөзөн тонна ажыл ситен, саваның чедирип берген. Мадың кыштагаларыңиң организациязың чоруп турар.

Көдө Советтең амыдында бар турар четпестерни шугуңчүлөңиң өзү-биле өлөрдөп, моон солгаар кадык ажылдарың кымырың сессия алышкан. 1961 чылда Бек-Терек бугузын казып аштаан, 162 га черни сугулар, тарың ажылды өгөлөр деп шитирлиги анда хүлөөп алган.

М. ЧИМБИ.

НОМЧУКЧУЛАРЫНЫ БОДАЛДАРЫ, САНАЛДАРЫ

Бо чылдың денабрь 22-де үгөн «Шың» салуңга областың эмилгезиниң эңчилери Д. Нуулар биле В. Шашновтуң «Ину болдураас дөди, чүпү кыла эңил?» деп эгели чүлү үгөн. Иңда кулактың хоочургай аарымдан аарааш, аас-некиң чөк байдалга таварышкан М. М. деп бичи уругунуң болгаш черле ычаш чүпү наччала эңил дөдөрүнүң дугайың чугаалап турар. Бо таланы-биле редакцияга хой-хөй кирип бичип турар. Моң алаанда ол чагаалардан үзүндүлериңиң парладымыс.

ОЛАРДА БУРУУ ЧОК
Мен бөдөрүмгө, ол бичиңиң уругуң төрөдериң аарыгың өгө-лөңиң тытпаш келген үеңиде өңкө-дөң дөдө дилөөнөңдө-дир. Каян аарыг кедереп, бичиңиң уругу шугу бажыңды бөргө, мыңан өңкөңгө келген. Бир өвөс аарыг билишкы келери билек, өңкөңгө келген болза уругуң амы-тымың камгалап ап болур арга турган деп бугүрөп мен.

Уругуң төрөдериң «эмнөөр-таанаар» бис дөдөр ийи-чандыкы кешаларың күтүлүгүңе кирип турган чадавас. Совет медицинага бугүрөп арганың оскунуң, өңкөңгө уругуң кеши өмнөриңиң сүмөлөөргө бөини мыңавай турганыңиң доманчың-дыр. Мыңа-гаш бо таварылаада өңкөңгө бичиң-даа бурту чок деп санаар мен.

С. КУНГАА,
Кызыл хоорайың чуртгалыңың.

СОВЕТ ЭМЧИГЕ БУЗУРЕЛИМ УЛУГ

Ол чүгүлдү номчааш кижизилдиги сеткени сартып, аараан бичиңиң уругу бөдөп кезерге хараада-чың-дыр. Бир өвөс оң ала-неши уругуң кеши өмнөриңиң өңкөңгө чөшкөөрлөк болза, оңу черле өдөш ап болуруңуң арганы турган. Шак мыңаар хоочураан олгаш бөчкө аары-ларын бистең совет өңкөңгө бөсөш өңкөңгө, экиртин өтүр-тарыңиң чикелери өвөш аары болган. Мыңагы мен бөдүм болган 13 харың уругуң таланы-биле мыңаа ол чүгүлдү бижээң өңкөңгө эш Шашковга кештирп өңкөңгө, ам менди чаңгай, аас-ке-жаштың чурттап чор бис. Чүгүлө ол Шашков өвөс, өске-даа өңкөңгө кештирп өңкөңгө, сөзгөнөр СЭКП обкомунуң гара-жында ажылдап турар мөөң

чөдөдө өөрүмдө бөин бар. Чижээ, эштер Антипин биле Спирин олар кижизилдир берге аарыларыңга таварышкыш, бо чылдык ортан үеңиде областы дуржулгалыг кезер өңкөңгө А. И. Кануников биле А. М. Козлова оларга кештиргеш, ам сөзгөн. Эш Спирин дөдөрү 1-де машиназыңиң рулюңуң сооңга баа катап оолурушкан, чо-лачылап өгөлөн. Тодаргай чижек бө-дур. Иччээлээк өңкөңгө мөөң бугүрелим улус.

О. ЛАМА,
чөдөдө.

ОЛАРГА БУЗУРЕВЕС ЧОРУК БАГАЙ УЖУРКА ЧЕДИРЕ?

Шакмадың үеде кулак шааш-каның хоочураар нарын, берге аарымың өңкөңгө маңаа чок, ла-ма-ламанар бугуруң кижилерни төрөдөп, аның-дур аарыларың хырың-даа өңкөңгө турган болгай. Чамдык кижилер аары берген аам бичиңиң уругулар аары бөргө чөтүр өңкөңгө өңкөңгө дузаламчы дилелейиң аарың кедерептер. Өңкөңгө бугүрөвөс чорук багай уржукка чедирерин өңкөңгө бө чүгү-

лүндөң номчааш, кижизилдир дөди бөдөп каар. Мөөң таныжымыңың 3 харың уругу кулаа хоочу-рап аарааш ада-некиңиң чөш-көөр-биле Иымыл өңкөңгөңиңге кештиргеш, сөзгөн. Иччээлээк кадык-даа аарың чүгө совет өңкөңгө өңкөңгөңиң ажылың дөдөрлөп билтир мен.

М. ДАВАА,
Сүт-Хөл районнуң Киров аттыг колхозунуң колхозчузу.

БИР ЭВЕС ЧӨПШЭЗЭРЕШКЕН БОЛЗА...

Араан кижизилдир өй-шанда өңкөңгө чедирип, совет өңкөңгөңиң ажылың сүмезин кичээңгейи диннап, өңкөңгө болза, ол кажан-даа чаңгай түңнелди болур. Солуңда ол чүгү-лдү номчааш, уругуң ада-неши чаңгыны кылган-дыр деп ном-чүчү доран бөдөп каар. Бир өвөс ол уругуң чөтүр өңкөңгө өңкөңгө өңкөңгө, кезер дугайында ада-неши өңкөңгө-биле чөш-көөрлөк болза, мадыг таварымың чөк чүтү турбас дөдөрлөп бугүрөп мен.

С. УЗУГЕН,
Бик-Хем районнуң «Кызыл та-рарчы» колхозунуң калдырчы.

ДЕ

Чаа чылдың бүдүүзүндө сөстөр

Чечен чогаал болгаш уран чүүл арны

Даады кады

Өң-ле баштай,
часкы хүн дег,
Удур көргөн көрүктү
утпас-тыр мен.
Эргип келген найыраал дег,
Ужуршкан хүнүвүтү
уткун чор мен.
Эрге хүн дег,
кызы чагың,
Эрге часкын таалаыңга
алыстым бе?
Хүнөөрктөөн карактарым,
Хүлүмүрүүн чаражыңа
мдыг мен бе?
Иниг чүрөөн чалыңга
Иштем-хөйгүм чыгыккан дөң,
чашпывадым,
Ылакшылым ыдыңыңга
Ырым-шоорум
сенг мактап куттуладым.
Бужургантай бергелерге
Мунчудурбайың,
салгыжым
чазап келдим.
Тайгактардыг кадырларга
Даады кады,
С. ПЮРБЮ.

даангыжым болуп чордум.
Чаңгыс кижээ
өңөшпөө дег
Улуг ишти
аргажыкшап,
дөскөтпөөн бис.
Чааскаан болза,
бырашпаа дег
Улуу дөшкө
четтинчикеш,
торулбаан бис.
Чаңгыска өй човалтаны
Иди кижээ үлөштүрөс,
өөрүп төтпөс.
Сагыш долган өөрүшкү
Иди катан көүдөтсө,
өөрүп төтпөс.
Ужуршкан хүнүвүтү
Удаа-дараа
ынчангыштаң
уткун чор мен,
Хүнөөрктөөн көрүктүнү,
Хүлүмүрүүн
ынчангыштаң
утпас-тыр мен.
С. ПЮРБЮ.

Даарта чаа чыл

Даарта чаа чыл—алдан бир чыл.
Дагдан харап чоруп олур.
Чеди чылдың үшкү чылы
Чедип келди—уткуп алыыл!
Элчег хүлээп алыр чылга
Элбешилди түңнөп берээл.
Ажыгалага чаа кирген
Артыр туткан заводтарны,
Чаа кыпкан сайгылганы
Чайынганган ГЭС-терни
Элчег хүлээп алыр чылга
Элзелип дунаап берээл.
Суурларда немей туткан
Чурталганың бажыңарың,
Суууразың андаргылаан
Чурумалдыг хошуларың
Элчег хүлээп алыр чылга
Элеп алзын—хүлээди бээл.
План ажыр курлап алган
Быштан, саржаг, сүдүвүстү,
Амбар ажыр уруп алган
Ары алдын тараавысты
Чаа чылга бараалгадым,
Шагазыңга делген салзым!
Ада-чуртун, ал-бодун
Ажыл-биле алдарыткан,
Маргылдага шүгүлүң үнгөн,
Маадыр дирткен өөрүштүң
Чаа чылга таныштыраал,
Шагазыңга чалап алзым!
Октаргайже шинчочилзин
Нобрабдер орунтарың,
Өк дег дүргөн углап өрөр
Коммунаже оруувусту
Уламчылар чаа чылды
Ура-биле уткуп алыыл.
Б. ХВЕНЕМЕЙ.

БАШТАЙГЫ ДЕЛГЕЛГЕ

Тываның чурт-шинчиле музейиниң бир залында областан чурукчуларының плакаттар, номнар чуруктарының болгаш графика (харандан, хөмүр, акварель, гуаш, сангина биле чүраан чуруктар) бирги областык делгелгеи амыттыган. Делгелгеи чурукчу аш И. Кузнецов амыткан, делгелгеде киржип турар чурукчуларның болгаш оларның ында кирген ажылдарың көрүктүлөргө динчү таныштырган.
Ол делгелгеде он ажык чурукчуларын кылган ажылдары кирген. Чурукчу аштер И. Кузнецов, С. Ланзы, И. Салчак, Л. Протасов, А. Егоров, П. Скоркин оларның кылган ажылдары делгелгеиниң кол черин ээлеп турар. Свердловск хоорайның чурулга училищенин бо чылын чаа дооскан анык чурукчу И. Салчактын, тываның хоочун чурукчуларының бирөөн С. Ланзы, И. Кузнецов болгаш ескелерин-даа чуруктарының чыныгы көрүктүлөр үр-ле доктаап турар. Илангыя И. Салчактын чүраан чуруктары, Л. Протасовтын тыва аптараларың угулаларың анык-буру өңнөрлүг будуктар-биле чүрааны көрүктүлөрүн киңөөргөйиң хаара тудуп турар.
Областың ном үндүрер черинин үндүргөн номнарының чуруктарың долу-биле ол делгелгеде көрүп болур. Ол номнарының чуруктарың, каасталгаларың бо үстүнде алааны-выс аштер болган еске-даа чурукчулар чүрүп күсеткен. Ном үндүрер черинин үндүргени «Тыва тоолдар», «Улустарың хосталгазы дөң» деп номнарың иштиги, даштыгы каасталгалыг чуруктарың С. Ланзы чүраан. Делгелгеде баштайгы ажыттыгың хүнүнде эш Ланзы болуун ында кирген ажылдарың дугайында көрүктүлөргө тодаргай талыштыры берген.
Чурукта: делгелгеге келген көрүктүлөр чурукчуларың ажылдарың көрүп турары.
Сөзү Т. Саян-оолдуу,
Фотогу П. Гольцовтуу.

АДАНЫҢ ӨӨРҮШКҮЗҮ

— Кыстыг болдум, уругларның авамы кыс уруг дээрле аажок кижиге болбай, оону-биле болганы ол-дур ийин—деп 30 хар ажиң чоруур хире назылыг кижиге, чанында орган эжинче көргөш, бодуну өөрүшкүзүн илеретти.
— Мээңин өөл болган, келиндине баргаш кулакшылар-даа болурус чадавас эвес—деп демгиин баштактанды.
Чырык өртемдейе база бир чаа кижиге төртүнгөн. Илангыя аданеге ол дег өөрүштүг меңээ кааа турар.
Кымылдың божулга бажыныңын улус хүлээп алыр өрөөндө даады-ла улус долу турар. Кижилер бот-боттарың танышпас-даа болза, бо-ла хөөржиге берген, боттарың кымылдар чок өөрүшкүзүн үлөшкөн турарлар.
Декабрьның өөлүгү хүннөрүнн бирөөн. Юрий Монохов бож, ага бажыныңын ол өрөөндө хөөржиге берген.
— Иет, силер бүтүдөң, хөөржөөн чонну хүндүлөөр мен, ычала-даа өөл уруг дээрле солдат-ла болгай.
— Аа, солдат-солдат дөң, сен-даа, солдаттар болгуже араак херек-дир өң—деп, мен өргаш чугааладым.
— Солдатка 18 харыг турда келдиртүр чүве болгай, мээң огулум дөңей-ле 1960 чылда төртүңгөннөргө санадыр, ынчангаш колдуунда-ла 17 харыг турда шеригте келдиртүр бээр, ол арай таарыкча чок-тур—деп, Юрий демги-ле чугаазын уламчылады.
— Ичан солдат кааа турар, боо-чөспөктү бүрүн болган бүтүңгөннү дүжүрери ол үдө боттанган турар ужурагу—деп, Юрий-ның чугаазың харың аяныг кылдыр чугааладым.
— Иет, шынап-ла ыдыг-даа иргит бе, өөлүгү оңаа болушкунуңар-биле, илангыя коммунистыг болган ажылчын партизаның Москвага болган Чөвүлө хуралының хүлөөп алганы материалдар-биле танышкан өөрөгө, чүтлө боо-чөспөк эвес, харың-даа бо курумчу кыргыстар чырык өртем-чеге уузукаттыг турары-даа чадавас хире-дир. Бурган-ла өршөөннөң, дайыңың-на ажык чок, бак-ла чүве ынай туроң. Ачам эрген дайыңдан инваллид чанып келген, мээң огулум дайыңдайлаа деп чүвени көрбөс-ле болзунам—деп, Юрий Монохов чугаалады.
«Коммунист» септелге-тудуг өргөлелениң тудугузуу комсомолчу, анык ада Юрий Монохов-тун өөрүшкүзү мындыг болган.
Ш. КУЖУГЕТ.

Орус бойдус

Орус бойдус, чүрөөм туткан ынагым сен,
Оожургад, дымжым сенде,
Ам-даа сенден дайын хире арыгалаак,
А сен, оңаа—чараш тур сен.
Чалгының сөс ээир-дир деп шилип алгаш,
Чангыс анаа бузурпекеш,
Оожум, чагай Россия мээңиң сен деп
Оңу сенээ чүрөөм сөгүлөр.
Сөзү үлүүн чырык черде эң-не чараш,
Сөзү чолук өөрүшкүм.
Сөзүңнөң шүтүзүңга мынаам дендим,
Черле канчак сөгүлөс боор.
Эриктиң өртүлөштүр чечектеди,
Ээлбек шынап дагжап үндү.
Адымжаа чыгып чашкым долулар мен—
Амранчымы ажим, Черим.
Чырыксымаар, хунукусумаар,
Чыныгы ак сарафаның,
Карманчында аржымчылыгың,
Хөлөк чараш өкөрүлүгүң,
Көңүс ногаан сыргааларың,
Орус черим халымыңга
Оңзагай-ла ынак мен ийин.
Эгерем кежир көрүптөр сен
Эгинери келергей каас,
Чалбышталып кыптыгып кээр,
Шала мунгак—ыгламыргай;
Даады-ла өөр-өөр чоруур
Таалаңчыг ыражымтар,
Четтинчикеш ошакшылаар,
Чере болган ырайы бербес,
Дөс тутпаан черлеп чоруур;
Эми көрөгө бүрүн эгилер,
Эми эртин сынар деп чок
Орус черим халымыңга.
Оңзагай-ла ынак мен ийин.
А. ПРОКОФЬЕВ.

ЧУРУКТА: чогаалчы С. Сарыг-оол библиотекасында.

ЧОН—ШИИТКЕКЧИ

— Шийтекти кымыл аан?—деп,
Соң-соң харың чаңгыс апаар:
— Чончү огул, төлөөң-деп,
Чончү огул, төлөөң-деп,
Чиге-ле дөрт ычра дээр бис.
Чөгүм ол-ла айтырымга
С. МОЛДУРГА.

Чаа чыл-биле!

С. САРЫГ-ООЛ.

Шагаа деп чүвени чыл бүтүр-ле көрүп келдим. Оң иштинде, барыкча чокта чүвени ол, шөрү эр бооп өзүң-даа келгеним ол боор. Ада дугу-биле элелелер бир бай аалга кадарышкан кыштаам, ол чылын шагаалаарың черде ултпаан дээр чүве бе, ич-айлаан ужурун биле берген мен. Оң мурунда шагааны ужу билбес бичем-даа хараазы-биле уругулайында-ла хой кадарар үлүм таваржы болгаш терге мунгарал-даа эргип чораным ол мынаам. Чамдык бай-шымдалыг улустун эрге-чосог, онуг-оңалыг ажыкчу шагаа чокшунуап олурда ай-хунуу савап көрүп алган, оңча мынамыла мен ышак өсүс-чавыс, кыды-кыя кижилерни алодандары тодаргай.
Шагаа дээрте бүтү чончү база бир сеткил эргеп, көдүрүр байыр доо чораш чүве.
Шыраак өг бүрүзү күзүн кыш-кыш бөжүк кел сал-ла кончүт септир ийикке сергени өдүрүп, ол бүдүңгө доораш хырыңга сунурун каар—оңу «доорачы» дээр болу. Оң башка шагаага чедир мал шатар-ла болгай.
Оң шагаада мээң хой кадарар оңум бөжин хөлөк таптыг таварышкан. Дөрт өг болгай бис—дөрт кадарчылыг-чан. Мээң элчөөм ол-дугузу хүнү таваржы берген. Оң хуа даглар бажыңга ыр-шоорум-даа кыжөөлөн. Салгырыңга черле чаң-кыдымас өзөөндөн доң халлар бөжин чаңгылашкан, мени өттүңү ыраа-кыя турган ышкым. Ынаар тайга тавында аргарлар мээң кыдым дымнааш, хире-хире бөдүңчүп келгилеп каап, оларым солуп, өсөөр көжүп-даа тургулаар?

А. Саян-оолдун сактымашыңарыңга тавышкан үчүмү.

ШАГАА

Ол-ла Бел одурту кока-кожа кыш-тагаларың алды кодан аалдарың дугуруң алган үш хонукта улаштыр бойлаар болган шагазыңга дегерезин барың, хамык өвөг-тоглазың көрүп, эки-даа дайнап алзым!
Баг эдектөөн кижиге болгай мен. Мээң аалымың сурагалыг кыгыжыларыңга баг эдектөөн ол. Олар дегере-ле мени карбас дөш алгырыштар. Мээң алган-Өрөөн, ырлап бөорим оларга дымка көдүрүчөлүг турган болгалаан. «Бажым манадым, кезинде келдим!» Электерим, кончуларым! Башкы мерген-биле хей-кыл!» дигилөөш, бүтү аал ишти динчип турар кылдыр ырлап, чү деп мактавас дээр оңу!
Че, ол-даа канчаар. Ол-ла байыр боулаңдыг эгезинден сактып таныштырайың.
Хамык өглер бүдүңгө хүнүңде-ле эки-бак эжиң-ширөөң, өңүң өргөзөң дөңкүрүп, силгин, канташ, өңүң ажың аптап кааштар.
Өгүң ыдык өгүн ужулган, бажыңга бүдүн ирт күдүрүү шашман, сыртык бажы тузукке тургускан, муруңга саң салып каар. А бурганың өглер база-ла оозун аптап-чүгүлү, муруңга дагыла-байланың чөмөн, өрүн каар. Чүра, күзү үргүлү хып турар.
Өгүң мыналар арты-биле долган-дыр «челе» хериптер. Ол челе дээрге, ак чүңгү өрүн туруп кылган күлүң, бызаа челең ийикше анай, хураган хөңөңи өттүңдүр кылган; ында чок-ла чүве чок: челеңиң савактары, хөңөңиң салбактары, согааш, бала, десип, хуң, чүтөң, чүдөр дөш ыштан чаап-даа каал, чүң улазыңдан аргың, баглап-даа каан. Бодап көрөгө ойнаарактан чөк чү-даа эвөс-ле хире. Бажың дооракчыны ушуп эргин салып каан. Ол көжөөр хамык уругларың аал артында дагдан бадар үш чүңгүнүң бажың доштап, ортуңдаа өйлө бөр-тен черлерин хар-биле дескилеп чамааш, өң кырын база сүт-биле шашкан доштап каан бис. Аал коданымда төвөстөр, баг кагар, баг адар, заттыңын ойнаар черлерин дегерезин аштаан—кылды чүве.
Бир өгүң өзи ола кижиге чүве, «бүдээл хураарым ол» деп, өргөңиң дүй тыртып алган, коңга, дам-быразың чалың, бидыргайдыр номчу олурду хөңөң. Кырган улустар мынаар барың-ла турар чүве.
Хүндү хой кадарып чораш, дагдан харап көрөгөң, аал эжинде «Саң салыр» деп тей кырында улус-ла шаарадайып, чүве-ле кылып турган. Көжөө чанып олурга таварыш көрүөгө база-ла солун: аразы он бажым хире черде ийи талды тургускан, оларның дөңүң хар оваалап турган мык бажылап каан. Оң ийинин баарында эрги хооңунуу катан өдө чымы тургускан, эң кырында уагу апш амы хире калбак дашты салган, оң кырында чарган кургак мын-биле кажаа тулуи каан.
Оң көжөө оолдар бир өгге кыжыктаан, кыштар бир өгге даалылап, хорурдаан мырнайып хөгүт. Мен ол-ла өвөннөрүм өгүң, өглер аразыңга салып тура «Чеди хаан» эжиң бажыңга доораланып келгенде, мынаар бүдүңгө айыктып чыда удуп кааптыр мен.
— Ойт, Ангыр-оол! Тур, шымад, уйгу хаам. Даштыга барың харга чүңүп каавың. Бөр эртен эртер удуп болбас чөөр!—деп кожайымың бир элөөди огул силдиңи. Шынап-ла өгге-де удаан кижиге чер-ле чок, дегере-ле аш-чөм кылган турлар. Даштыга үңүп көрөгө даң караңгымы, сылдыс көвөөр.
Аалдың уруглары мынаар, чүңгүлөр дагга катыржып, шимээргейдирлер ийиң моң! Халып чөдө бөоримге чүм харда чунган кыстар өчтөйлөөк турлар. Бир өгүң кадарыңын ийиң

болдуң чаныңга барган:
— Бо эртен чүге ыдамыла эрте туруп чүвар ужурагу чүве ирги эжиңим—дидим.
— Шагаада черле ында-ла болгай. Ам удавас маңа бо душка—дөң, демги «Саң салыр» кырыңче айтышкан,—«Эжен» чаларып келир, аңаа уткуй барып тейлөөр бис. Аңаа тейлөвөй удуу калырга бачыт-даа арынас, асыкың кезин тудар чүве-дир ийин. Балдың!
— Ой ажен! Бис оңу бодун көр бис бе мычаш эжим?—деп, дээрле сымдыстарже көрүп айтырдым.
— Дыка мыттава! Эженни чүге кий дей бөордиг, динчан каар. Дүргөн чүңүп ал, харың!—деп эжим мени коргулап кадым.
«Улус даады-ла өжөң-өжөң» диджи чоруур боор, ол чүве-дир аа! Аңаа эки чалбарып көөр-дүр, аас-кежин-даа хайыраалар чадавас. Оң-ла-ла кижиге болган-на кижиге бажымыс, хырын даады тодуг чоруур кылдыр өшөөр болза» деп бодум, каарган даваны деп кара болуңу доң харга өртөкчө дүмг куйгалаан чүве шыккан катан-катан дүрөөң, арнымын каидир-ле чүңдүм. өггө көрөгөңгө күүүмү кадай өг чырыңга арнымын көргөш:
— А-че, күжүр Ангырың! Арныкыстан өрт хып турар кылдыр дүр-өтүпкөн шыккан-дыр өң ала?—деп, шынап-ла магадаан аяныг чугаалады.
— Черле ол хире бар боор. Хар бөжин ишениңин турду, дидим.
— Ча, чоругулар!—деп, ол-ла аалдың шүтүзүңүң ага-баштыңың болур бистиге кожайымыс баштааш-ла, өң кижиге тавакта чаа дүңгөн эйт, бир кижиге доңгууда ийиң шай, бир кижиге чалама туткан; демир хүрөктө өс салып алган, оозун турган-даа кижиге бар; ак өңчө-даа туткан, чалыкча—тос-караң-даа туткан, тавакта артын, чөпкөң, саржаг долаам-даа туткан кижиге бар. Уругтар

баштаан «Саң-салырже» шуужуңту-вус. Даң хааяз агарып келген. Барган демги ийи талдың баарыңга өңөктөр чаташ, хамык чөм дөңкөңи дай салды. Талдарда өг-санын-дан чаламың херитиң. Хөнтүк кырында туткан кажаа иштинче демги көстүг өттү ургаш, кажааның азылгарыңын кырыңга кончуг чагыды чокпак эгелерин, демги саржагы артышты саырга магадыл чаа-былыштыг—чаг одаг чайыңайып-ла үнгөн. Аал баштыңын ашак доңгууда шайың чалама-биле удуу чашпышаан:
— Өшөө хайыракан!
Чык бажы эрти,
Чылаң кези чылыбарды;
Бак чүве бадым,
Эки чүве ээлди хайыракан.—
дигилөөш, дивөөн-ле чок:
— Эйт чыраң!
Хай-бак,
Ханна-думма чайлап туроңу!
Оң чырден ыт-куш
Эжем-сырыңгы чайлап туроңу!..
— Чамдык сөстөрүң уткамы-даа билдирмес, ойнап-шынап турарың-даа билдирмес. Демги морлап келген Эженни көрүссөң, бүүдү одаг-саныңың ыжыңче көрүөгө-даа сурап, алаңың, өргүң-даа, коргун-даа турар мен.
Чамык чажып дооскан соонда улуг, биче, эр, хөрөөң—аал ишти дегере бөртөривас ушуп салган, чиге бурунгаар көрүңгөш, баштарымыс харга узуу тейлен эгеледи-вис. Ол тейлен турар үдө кижиге бүүдүү иштинде сыырамың чугаалаанын турар болду. Мээң оң таламда турган кадайың чугаазыңың чамдыктары динчалып турган:
Эжен чериден келгөн
Элтиниң,
Аза чериден келген
Алдыңың
Адыңың аксим чайладыңар,
Аас-дыңдан чайладыңар..
Оңу динчээң, мен бодум зуула

демең чүңүп тура бодап алганым дилөөңнөң сыырамың тур мен:
Эрген болганга бажыңдырбарар,
Эдик-хөнтөн элетпөңөр,
Иштин-хырымы аштетпаар!..
«Өң-даа ыңай чүвү дилөөр чөөр» деп боданым, сөстөр тыпшан, хей-ле бодалыма бүүдүлү турумда-ла, хамык улутум ам дөр хада барган, бөрүң, ушук мойнүңдүрүн бөрүң кактаан, бүтүр боду арга аңдааш-таным, бактыңың ажелөн турлар. Оңу барып өттүңүң, ойнап эгеледиң.
Ол-ла бактыңың, силгиттиңген соонда улуг дегере-ле чолушуп, амыр-мендизин айтырып эгеледи.
— Амыр-ла—дөң, битин кижиге ийи холун бурунгаар сунуң, үзөш кылыңгаш, улуг кижиниң ийи холуңуң аңаа дооп салчыр. Дөң эжи болза кайы муруңаңың-ла алдарың өрү чолугар. Черле улугу-дүвас—биче сепкилдиң болур дөң, алдыртан өрү чолуштуруң кижиге бүүдүр оралдажыр. Ол чөлүгарда арга-дым болза ушутуугу, чүдүдүргүштү болза чөгүр. Чөңин берөөңиң алган кижиге болза ыдамыла көтөш, чөлүгар.
Оң ыңай, ол чолуштурда, хүндүлөөри—улуг кижиниңе «ак чүвө» сунуп чөлүгар бүүдүг. «Ак чүвө» дээрге кадам, дадазың, оңу ыңайлаарга эрпип каан чүгө чедер.
Улуг дүжүмет, лама чижектиң улуска улуг өрөктүг кадам, дадем-ба, шай азы өлүк аймак: каш, динд, дилги, хүрөөң чижектиң чүвөлөрүн тудар.
Сүмүңүң чаңгы, хүндүлөри, кожуңуң чагырычым, мээрениңи ол хун амыраар-ла. Ноюң, хүн лужалдытлар мырнайып албан бөутөөр арбаң, сүмүлап хавырың алыр чүве дидир.
Демги ол саң салып, Эженге тейлөөр деп чүвөнүң ук тыптып келген үдөөң болза, бугу чагырга иштинде алыты чон—ол хун Эжен алаан-га албан өртүүрүңдөн чымылган чү-вө иргин. Өрөгө бүрүден ычча киш, ычча динч дидир, хавырың ап турар «албан үндүрүү» ол деп соонда билги алган мен.
Шытаа, ол-ла тейлен, бактыңың, чөлүкшүп алган, аалга көзү бөзө-ла чолушуп, агым-көгүң сунчуң, демги чашкан аш-чөмчөң артымн ийиң-чин, өргөңи чөңиң ийиң эгеледиң.
Мен сактырымга бүтү-ле бөдүм чигеге, хөрөөң хөзөң, караам чырып берген ышкым. Шынап-ла кижиге ол-бо деп доорачылар кижиге-даа чөлү.
Өг бүтүр тос-таңмаларда докуу бажырга берген. Келген улуска сайыр шай, далган тараа-даа белең. Кирген кижиниң кураг үндүрүр ужур-даа чок. ыдамыла шайладыр.
Алды аалдың шагазың аалымыстан эгелээр турган. Хамык аалдарың улуг, биче улугу айттың, чадап чымылган, бир аалче ыраж-шоорлуг, катыч-чугаалыг шуужу-тар. Барган-на аалыңга өг салгы-ру оралдажыр. Ол чөлүгарда арга-дым болза ушутуугу, чүдүдүргүштү болза чөгүр. Чөңин берөөңиң алган кижиге болза ыдамыла көтөш, чөлүгар.

ССРЭ БИЛЕ ВДР-НИН АРАЗЫНДА САДЫГ-ЭКОНОМИКТИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

1961—1967 чылдарда элзюн хөй улетпур бугуруелерин болгаш электростанцияларын тудар болгаш алгыдар талазы-биле Көрей Улуус-Демократтыг Республикага техниктиг дузалачыны Совет Эвилелинин көргүзөрүн дугайында дугуржулгага база 1961—1965 чылдарда ССРЭ-ниң болгаш ВДР-ниң кайы-кайызынга барааннар бержир дугайында дугуржулгага ат салышыканы чоокта чаа Москвага болган.

Чондунь хоорайда Кем Чаа аттыг металлургия заводун алгыдарынга, Пукчаньын болгаш Пхеньянның одалга-биле ажылдар электростанцияларынын, нефть ажылдап кымыр заводтун, киностудиязынын, чик улетпурвун, ден болгаш торгу өкестер бугуруелерин талазы-биле бугуруелеринин тудуунга техниктиг дузалачыны ВДР-ниң чазанын дилзюн ёзугар Совет Эвилели көргүзөр.

1961 чылдан 1965 чылга чедир үениң дугуруунда ССРЭ биле ВДР-ниң аразында бараан саарылгазы өртен беш чылдары-биле дилзюрге 80 хуу ажыг көвүдөөн турар. Совет Эвилели ВДР-ге янзы-бүрү машиналарын болгаш деринги, нефть продуктуларын, хөвени, а ол ышкыш кара металлдарын, прокатны, ферросплавтарын, хооразарын, химикти продуктуларын болгаш өске-даа барааннарын бээр.

ВДР Совет Эвилелинге өңүт металлдарын, шынарлыг каңнарын, магнезит клинкерин, таакпын, чаа яболокарын болгаш өске-даа барааннарын бээр. (СЭТА).

ССРЭ-НИН БОЛГАШ ВДР-НИН АРАЗЫНДА ЭКОНОМИКТИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫН КАЛБАРГАНЫ

МОСКВА, (СЭТА). 1961—1965 чылдарда чуртунуң улус ажылагыын хөгжүдериниң баштайгы беш чыл планын боттандыраар талазы-биле ВДР-ге Совет Эвилелинин талазындан экономиктиг болгаш техниктиг дузалачы көргүзөр дугайында дугуржулга ССРЭ-ниң болгаш ВДР-ниң чазан талазынын аразында Москвага чедикшиининг доозулган чугаалажышынын түнелинде декабрь 23-те кылдынган.

ВДР-ге 43 улетпур бугуруелерин болгаш өске-даа объекттерин тудуп тургусарына, а ол ышкыш 3 эртем-шинчиле база өредилге черлерин тургусарына, комплектиги даг-байлан шинчилээр амылдарын чорударына, элзюн иш телевизиле амылдарын боттандыраарына техниктиг дузалачы Совет Эвилели көргүзөр.

Совет Эвилелинден чорудуп берил турар дерилгелерин, машиналарын, материалдарын болгаш техниктиг деткиччини өске-даа хевирлериниң өртзүн талазынын ССРЭ-ниң чазан ВДР-ниң чазанга узун хуусаалыг 430 миллион рубль түңүг чаа чазанын чигелдеги байдалдарга тыысман.

ВДР-ниң чазанын дилзюни ёзугар Совет чазак ол чуртка малларыны узуттаар талазы-биле боттуг хемчеглерин чорударына дузалачы база чедирер. Оң-биле холбаштыр, ССРЭ нитизи-биле 20 миллион рубль түңге эминери, эмнеге херисселдерин, хоранкиннаттарын, эргемон чугула дерилгелерин халас бээр, а ол ышкыш бодунуң тускай эртемнигерин ВДР-ге командировааладып чорудар.

1961—1965 чылдарда кайы-кайызынча барааннар чорудар дугайында дугуржулгага болгаш 1961 чылда бараан саарылгазын дугайында протоколга ийи талалар база ат салган. Эрттен беш чылдазынга бодаарга ам мелир беш чылда ийи чуртун аразында бараан саарылгазы 2,5 натап улгадыр болгаш 1250 миллион хире рубль хемчээлиг болур.

Совет Эвилели ВДР-ге машиналарын, дерилгелерин, демир прокаттарын, нефть продуктуларын болгаш чуртун экономиканын хөгжүдеринге херитиг өске-даа барааннарын чорудуп бээр.

ЧАА ЧЫЛДЫҢ БУДУУЗУНДЕ

Төрөөн чуртка белек

ИП. (Радио-биле). Коммунист болгаш ажылчы партияларның төлөөкчилеринин Москвага болган Чөвүлел хуралының Меделелини болгаш Кыйгырын областын бүтүлел черлеринде — даг одаларда малчынар-даа, тайга сында аңчылар-даа калбаа-биле таныштып, ол төгүлүг документтерин улуғ үөлөшкүн-биле бурун деткип турар. Тожу районда «Май өйр» колхозтун даргазы эш В. Монгалбиния редакцияга дыниатканы болза:

— Бистин аңчыларымыс IV кварталда тыыш планын чедикшииниң күрөткөн. Чүгө баштайгы үнүшкүнде безин нитизи-биле 2100 кишти, 10 муң ажыг динин болгаш 9 муң рубль түңүг, ас, кыраа, тырбактыг, чекпе ышкыш өңүг өлүк айман өкөлгөн. Ол болза Төрөөн чуртка күш-ажылчы белек, делегейге быжыг тайбынның хөвөөнге салышыкын болур.

Тыышка мергежалдыг чамдын эштерин манза демделээр херек. Чижээ, хөвөөнө аңчы Денгеме 150 динин, 8 кишти, 2 кырааны болгаш 1 чекпни өкөлгөн. Ол ышкыш Балдаң 26, Мырлаа 25 киштерин өлүргөн. Дамчат Чымба нитизи-биле 7350 ажыг рубльдин аң-өлүүн дужаган.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң VI сессиязынын шиттирлерин танышкып, колхозчу аңчылар улам сорук кирген. Төрөөн чуртка, тайбынның хөвөөнге биче-даа бол, боттарынын күш-ажылчы үлүг киририн демделээр. Сөөлүг хүнерде 68 кижи ийги эвечетини аңаашкынычче үнүпкен.

Бедик көдүрлүүшкүн

БАЙ-ДАГ. (Телефон-биле). ССРЭ-ниң Дээди Советиниң VI сессиязынын шиттирлерин Эрон районда «Чаа-өрүк» кады ажы-агый артелинин колхозчулары бүгү чуртта ышкыш бедик көдүрлүүшкүнүг таныштып турар. Колхоз баштар чериинг даргазы эш Амырбатын редакцияга дыниатканы болза:

— Дээди Советтин сессиязынын бадылааны чели чылдың үшкү чылында улус ажы-агыйын хөгжүдериниң—тайбынның болгаш тургузушкунун планын ажылчы чон улуғ сонуграл, күөл ханышкыш-биле таныштып турар. Колхоз төвү-ге болгаш амыл участоктарында болтулаан таныштыга хуралдарына чаа чылда улам бедик көрүтүлгелерин болурун колхозчулар илередиш турар.

Мурнакчы малчын эш Мурузук бо чылдын 770 иртериниң бирээзиндене 3 килограмм 600 грамм дук алган, а 1961 чылда ирт бүрүтүнелене 4 килограмм дукту кыргыш алыр хууэенген. Малдың бедик продуктулуг болуру дээш демисел сүт-баран фермаларында база калбарган.

«Чаа өрүк» колхозтун шээр малы 24 муң чедип турар, бо чылдын 56 чезек черлерде мели, хур кыштагарына өөртүп өгөлзөн.

лап турар. Амгы үеле ийги оолдашкын-биле муң ажыг хой төрөөн, хураганнары шупту мели. Чижээ, эш Серезини кодамындан 230, эш Сотпанындан—120 хой төрөөн, оон-даа өске.

Коммунист партиянын болгаш Совет чазактын ийги дугайында улуғ сагыш-салышыкын базым бүрүзүндө көстүп турар. Колхозтун төвү Бай-Даг суур улам-на калбарып, чурталганым, бугуруелге болгаш культура-амылардын туугулары үргүлчү немежин турар. Чүгө бо чылдын безин 10 чуртталга бажынарны кылдынган. Бирээзинге-ле беш үс хой кирер 10, нитизи-биле 340 лекке 3 чаа кажаларын база туткан.

Артелиниң чаа чылда бугуруелге планын ёзугар 250 олуттуг үлбүтү, малчынарда 8 чуртталга бажынарны, Сөөлчеге культура базанын кымыр. Ол ышкыш малга элзюн каш кажаларын немей тудар.

Дээди Советтин сессиязынын шиттирлеринге улам сорук кирген колхозчу бызаңчылар (бригадала 34 кижи) ышкыш дакпыр күженишкенин ажылдап турар. Чаа чылдын туугуларына херектеер 2000 кубометр ышты Ажыктын сынарында белеткеп дооскан. Ам ону туугу участоктарына өөртүп өгөлзөн.

КЫШКЫ ДЫШТАНЫР ХҮНДЕ

— Бөгүн, улуг-хүнде чүтү кымыр азы кайнаар баар деп тур силер?

Кымырлардан мынча деп айтыраар болуураа оларның хөй кезин мынчалдыр харылааарлар:

— Хаактап селгүстөөр бис.

Бир чамдыктары:

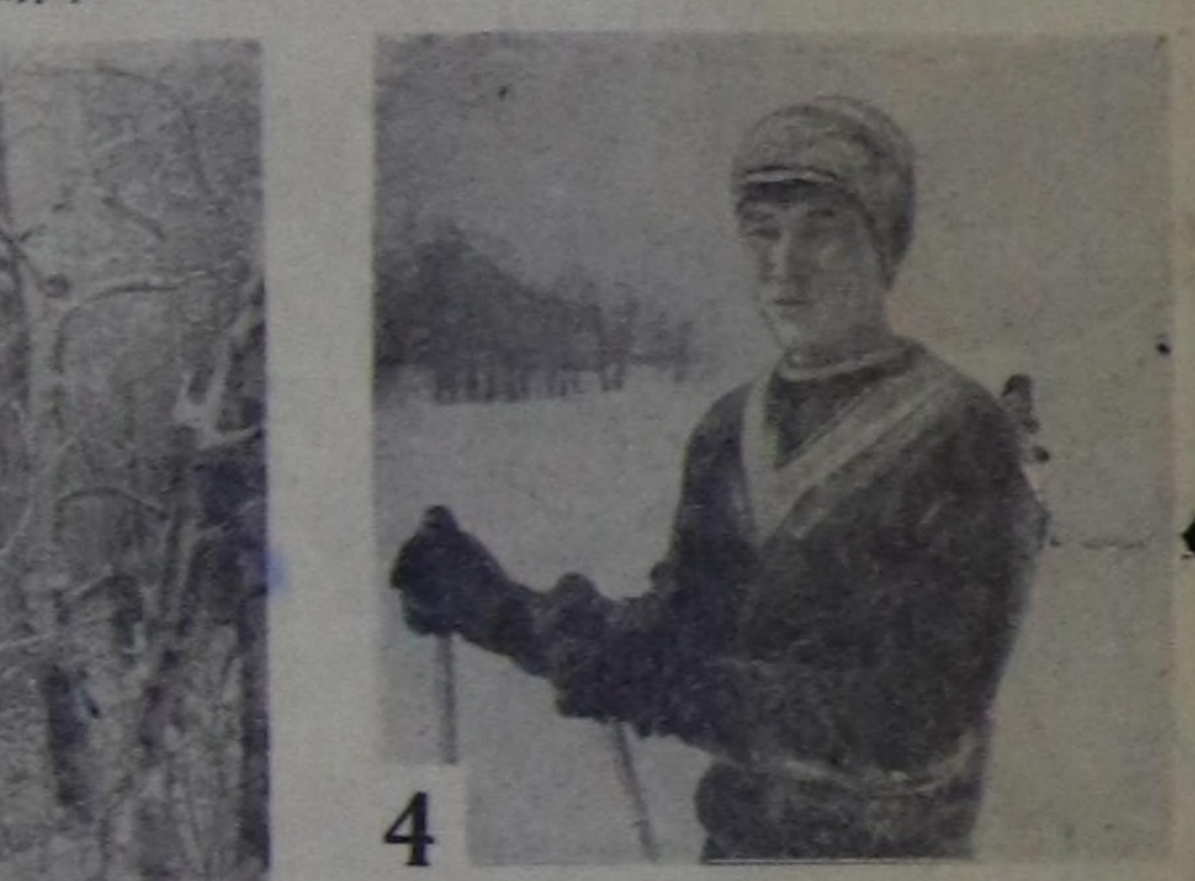
— Стадионга коньгилээр бис.

Кымыр Кызыл хоорайнын улуг-даа, биче-даа чурттакчылары дыштаныр хуну спортчу өнөөн болгаш хаактыг селгүстөөшкүн-биле өрттиреринге ынактар.

Дыштаныр хунуң өртенінде хаактыг, хаак чок-даа кижилер культураның болгаш дыштаныганын Гастелло аттыг парыгычче чоруттарлар. Хаак чок кижилер инда хаак базанынга челе бээр. Оларга хаактар белек.

Арыг иштаның копка оруктары-биле хаак петкен улуг, биче кижилер бурунгаар аажок далаштыг иттиген бар чоруту (чурук № 1). Бо бөлүк школачы оолдары арыг иштаның копка оруу ол-ла эдерткеш, Каа-Темниң мөвөөн доштарынын кыры-биле кечиргеш, Ленин хураанда улуғ чунгуга эжээр. Инда хаактап чунгулаан кижилер өңмөжөк. Олар ол чунгуга барганда чанарын безин уттуп, эңирлештир ужукуруш тура хүнээрлер. Дагдан дүрген бадар, өң-не дилин кижилер ол.

Кымылдың башкы үчилтешиниң 4-кү куроунуң сургуулу Монгуш Тас-оол (№ 2 чурунта) хаак маргылдаанынга бо-ла киржи берген турар. Бөгүн ол узун-узун теректер аразы-биле чоруткан хаак оруунда удаас болур маргылдаага киржири-биле белеткенип чорутуру. Ол-ла үчилтешиниң 3-кү куроунуң сургуулу Саая Баркаа (№ 3 чурунта) хаак спортунга хандыкшылдыг кижилериниң бирээзи. Ол кыс дыштаныр хунерни база-ла хаактыг селгүстөөшкүн-биле өрттирип турар.

Кымылдың № 1 АТК-анын товары Валерий Тока (№ 4 чурунта) спорттун янзы-бүрү хевирлеринге ынак. Ол кымыр улуг-хүнде бодунуң «чыгыр адын муңупкаш» Ленин даанче шылаадыр иттигеш чоруттар.

Ол анаа бергаш, база-ла дагдан караандыр балыктар. Валерий Тока коммунист күш-ажыл бригадалынын кечигүтү дээш демисел тудар кижилериниң бирээзи.

Ленин даанда чунгуга барган кижиг хөй хаакчыларын аразында бичин шамакта олурткан чунгулап турар оолдар, уругларын улуг-хүнде бо-ла арып болур. Бо бир үе-чеге болук оолдар (№ 5 чурунта) чангыс шамакка уш-кажыныштың кал-даа катип чунгуу куду баткааннар. Шамак калдыр чунгуну куду сыллап олураларын кал-даа катип «өңөп каапкаш» бээр турган.

Суу Т. Союн-оолду, Фотолары П. Ермаковду.

Тайбынның болгаш депшилгениң күштеринин улуг тиелелгези

РУМЫНИЯ
БУХАРЕСТ. (СЭТА). Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорунту тыпсыр дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязынын Декларациязы-биле холбаштыр эш Н. С. Хрущевтун меделели Румыниянын ажылчы чоннарына улуг сонугралды болдурган.

Бухарестиниң бүгү солуннары Н. С. Хрущевтун меделели: «Колонизмиз дүжүр өнтаттырган турар ужурулуг», «Тайбынның болгаш депшилгени күштеринин улуг тиелелгези», Колонизмизини узуттаар дугайында төгүлүг шиттирени КНО Совет социалист күрүнеиниң инициативазы-биле хүлээп алдынган фантыны демделеп турар.

БОЛГАРИЯ
СОФИЯ. (СЭТА). Болгариянын хөй-нитизи колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорунту тыпсыр дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязынын Декларациязынын дугайында Н. С. Хрущевтун меделели колония айтырынын талазы-биле ССРЭ-ниң өскерлиш чон болгаш шиттирлери турарын илеретип турар документ кылдыр хүлээп алган.

Колония улустарны камгалаар дугайында Совет Эвилелиниң үнү Н. С. Хрущевтун меделелинде база натап көдүрүлүп үнгөн. Колонизмизини узуттаар дугайында КНО-га кирген совет саналдары утка-шынары КНО-нуң шиттирлеринде илереттинген деп «Нейес Дейчланд» солун демделгези.

ПОЛЬША
ВАРШАВА. (СЭТА). Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорунту тыпсыр дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязынын Декларациязынга хамаарыштыр Н. С. Хрущевтун меделелин Польшаның төп парламент улуг эгелер-биле парлаан.

лонизмиз системаны ашкан меделелинги тиелелгениң хөвөөнге бодунуң салышынын киргенинге чоругарланып турар.

ГДР
БЕРЛИН. (СЭТА). «Колония айтырынын талазы-биле КНО-нуң Декларациязынга Н. С. Хрущев байыр чедирип турар», «Улустарнын улуг тиелелгези», «Колонизмизге удуу демисел тайбың кожа-хелбээ догуннашкыны быжыгалап турар»—деп эгелер-биле Берлинниң демократтыг солуннары колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорунту тыпсыр дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязынын Декларациязы-биле холбаштыр Совет чазактын баштыны Н. С. Хрущевтун меделелиниң дугайын дыниаткан.

Националдарның болгаш улустарның хосталгазынын, дең эргезиниң болгаш найыралынын дугайында ленинчи чаагай идеялар-биле эгезинден төмчүзүңгө чедир сиңиккен совет саналдары утка-шынары КНО-нуң шиттирлеринде илереттинген деп «Нейес Дейчланд» солун демделгези.

900 кубометри

Бай-Тайга районунуң Сталин аттыг колхозунуң туугу бригадасы 1961 чылдын туугуларынга херек ийи муң кубометр туугу ыжынын белеткээр планын. Бригаданың Сурбузун деп черде бир эвөөнү ажылдап, 860 кубометр ышты декабрь 19-на чедир кескен. Звенюда Х. Чамбал-оол, Д. Даржаа, А. Алек-оол ышкыш кезилдизинге шүглүп турарлар.

Шындазын деп черде ийи дугазар эвөө школа болгаш культура албан черлеринге, бугуруелге туугуларынга одаар ышкыш белеткеш турар. Звеню ам 900 кубометр ышты кескен болгаш өң иштинден 260 кубометри топ-топ кылдыр каткан. Топкан нагарына О. Натип, Х. Манар болгаш оон-даа өскелер үнегерлиг ажылдап турар. Школа чанынга топкан ышкыш белеткээр ажылды хөвөөннөр эвөөнү нүүседип, 80 ажыг кубометри белеткеш.

Ол эвөөнүң ажылын колхозта хөвөөннөр чөвүлелиниң антиа коммунист эш С. Бюлчон удурут турар.

Одаар ышкыш белеткешинче хөвү ажылының бригадаларының нежигүнерин база хаара туткан.

Х. КАРА-ООЛ.

Үлегерлиг почтачы

Бай-Тайга районунуң Төвү суурунда почтачы С. Дуударый болу-нуң кызымаккай, ак-сеткилдиг ажылы-биле чурттакчыларын бедик хүндүткенин чедип алган. Беш уругларын нези коммунист эш Дуударый чонун чагыларын бичин-даа саадатпай, тус-тус өзлеринге чедир берип турар. Үр чылдарын дугуруунда эки ажылдааны дээш өлү СЭНП обкомунуң болгаш облүүскөмунуң хүндүлөд бижиктери-биле 3 удаа шагнаан, районунуң хүндүлөд самбыраанын хөй удаа өң адын кирген болгаш өртенкиг белектер-биле ону шагнаан.

Харылаа конторазында 13 чылда ажылдап келгенин дугуруунда ол чангыс-даа катип чурум үрөп көрбөз, ам бодунуң нити билгени бедилер дээш политехнология өрөнмизи, хөй-нитизи ажылдарга идеялыг киржин турар.

Н. ДОПАА.

ЮМОР

Аңчылар темазына СУДКА

— Буруудаттырыкчы, чөп-шээрел чокка буур өлүргени дээш силерни буруудатып турарын минниң тур силер бе?
— Чок, Бодунуң болдук-чумуң сөзүн дыңкааш, буруу чогулга шуут-ла бүзүредим.

КАРАК ЭМЧИЗИНГЕ

Браконьер карак эмчизинге келеш:
— Меңээ карак четпезиниң дугайында шынылгадам бижип берип көрүңер, эмчи.
— Чүгө?—деп, эмчи кайгап айтырган.
— Бир эвес мени дурум үрөп, буур өлүрген деп буруудатса, буурну кодаң кылдыр көрүп-кен-дир мен дээр.

МЫНЫСТЫГ МЫЯКА

— Дыка-ла улуг мыяка көрдүм — деп, аңчы эжинге чугаалаан.
— Ооң улуун чүзүндөн билдиң — деп, бирээзи айтырган.
— А, канчап билбес боор, ооң мыызы артында-ла ушкан тыттың дазылы дег болду.

87 уругларның адазы

«Назынын уздыры» деп номга академик А. Богомолец мындыг чүвени дынаткан. 1872 чылда Никольси хүрээзинден Москваге бижип чоруткан, Шуйис үездизинде тараачын Федор Васильев ийи натап кадылангаш, ол ийи кады-ындан 87 уругларын болган деп ол бижинти дынаткан.

Оң баштайгы кадыны 27 натап божан, ол дөрт натап 4—4, 7 натап 3—3, он алды натап 2—2 уругларын, а шупту 69 уругларын божан. Соңгу кадыны ийи натап 3—3 болгаш алды натап 2—2 уругларын, а шупту 18 уругларын божан. Ол бижинти даңзылап турар хүнде Федор Васильев 75 харлыг, а 87 уругларның 83-үү дигит турган.

(Солундан).

Обласка АГААР-ВОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн обласка будуттагылап каап 25, чавыс черлерге—26—31, а Кы турар хун болур, чамдык черлерге га—29—31 градус соок.

Редатор Н. С. ШОЙГУ

КИНО

Бөгүн кинотеатрларга:
«ВЛКСМ-НИН 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): «Шивезиниң чыжым»—9.15, 11.30 шактарда; «Капитан Табач»—1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда. Биче залга: «Көшкүн чондан өңүктөр»—1, 3 шактарда; «Каринала дуу-дө»—5, 7, 9 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: уругларга программа—10 шакто; «Москва, эмин»—11.15, 1.15 шактарда; «Салгакчылар»—3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.
«ВОСТОК»: «Максимка»—11, 1 шактарда; «Далай амитаннарынның аңкычылары»—3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

Лаос улус Американың Каттышкан Штаттарынын болгаш Таиландынын кажан-даа кулдары болбас—деп. Лаостун патриоттары меделеп турар. «Америк империализмниң чалчаларынын дээрбечи чагыргазынын байдалдарында аштан болгаш ядалар-түредеден өске чүези чок амыдырай-чурталаже дедир эгил кирбес бис»—деп, капитан Конг Лениң дүрүм ёзугаар лаос чазактың радиостанциязы-биле дамчыткан меделелинде чугаалап турар.

ЧИУРКА: капитан Конг Ле (оң талазында ийизи, кичи) болгаш ооң парашютчулары тулушкун шүлүндө.

Вьетнамның информация агенттигиниң фотозу.